УДК 351.83: 347.61(4)

І. В. Чеховська,
кандидат юридичних наук,
Національний університет
ДПС України

СВІТОВИЙ ДОСВІД СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті проаналізовано дифеніцію „сімейна політика", досліджено класифікацію режимів сімейної політики, нормативно-правові акти та визначено найважливіші напрями сімейної політики в країнах Євросоюзу. Сформульовано основні тези для розробки концептуальної моделі сімейної політики України.

In the article there is analyzed the definition „family policy", investigated the classification of family policy regimes, statutory acts and defined the most important trends of family policy in the European Union countries. Main theses for the development of conceptual model of independent Ukraine's family policy are formulated.

Ключові слова: *сімейна політика, режими сімейної політики, моніторинг сімейної політики, пільги, компенсації, державні допомоги.*

За роки незалежності в Україні відбулися суттєві політичні, соціально-економічні, правові та демографічні зміни, наслідком яких є низька народжуваність, яка не забезпечує просте відтворення населення (з 1991 р. смертність в Україні перевищує народжуваність, а середня тривалість життя є найнижчою в Європі); старіння населення і, відповідно, збільшення утриманського навантаження (частка осіб віком понад 60 р. становить у: 2000 р. – 20,5 %; 2005 р. – 20,8 %; 2010 р. – 21,2 % і за прогнозами фахівців Держкомстату України має тенденцію до збільшення); подальше збільшення міграції; трансформація моделі шлюбу та народжуваності; зміна статусу жінки та рух до тендерної рівності; проблема суміщення зайнятості і сімейних обов'язків; лібералізація законів, які стосуються контрацепції, абортів і розлучень; збільшення кількості правопорушень і злочинів, які скоюються підлітками, організованої дитячої злочинності, насилля в сім'ї тощо.

Такі негативні тенденції сприяють формуванню сімейної політики України як самостійного напряму в соціальній політиці. Сімейна політика є досить важливою і для інших країн, які дбають про власне майбутнє. Так, у комюніке Єврокомісії „За солідарність між поколіннями" (2007 р.) зазначається, що політика підтримки сім'ї з боку держав – членів ЄС, повинна містити три основні елементи: компенсацію прямих і не прямих видатків сім'ям; допомогу батькам у вигляді послуг, які допоможуть дітям отримати освіту, піклування про малолітніх дітей, догляд за старшими дітьми, обслуговування утриманців у старіючому суспільстві; забезпечення зайнятості членів сімей та їх доступу до послуг на місцевому рівні. У доповіді Європарламенту про „рівність чоловіків і жінок в ЄС" (2007 р.) зазначено, що країни ЄС повинні „гарантувати високий рівень охорони материнства та вести боротьбу з дискримінацією вагітних жінок на

© *Чеховська І. В., 2010*

ринку робочої сили". Інша доповідь Європарламенту (2008 р.) стосується „гармонізації професійного, сімейного і особистого життя" [1].

На жаль, в Україні не приділяється належна увага сімейній політиці. Найбільш часто вона розглядається як частина соціальної політики, що в умовах економічної і політичної нестабільності може бути частково правильно. Нормативно-правові акти та праці вітчизняних учених не містять комплексного аналізу заходів, що проводяться в рамках соціальної політики і спрямовані на сім'ю, не враховують взаємозв'язку економічних, політичних, соціальних, правових, демографічних факторів при розробці і реалізації сімейної політики. Крім того, державний вплив на інститут сім'ї недооцінюється і розглядається досить фрагментарно.

Враховуючи курс України на євроінтеграцію та згадані тенденції, які негативно впливають не тільки на соціально-демографічну ситуацію, вивчення досвіду країн ЄС, в яких склались і розвиваються різні напрями сімейної політики, аналіз позитивних і негативних тенденцій є позитивним, оскільки дозволить уникнути багатьох проблем і сформувати (завдяки систематизації напрямів сімейної політики в різних країнах) таку сімейну політику, яка б урахувала територіальні, історичні особливості, політичні, соціально-економічні та правові процеси в Україні.

На жаль, до цього часу термін „сімейна політика" залишається остаточно не визначеним і незрозумілим, через наявність різних думок як учених-теоретиків, так і політиків. Навіть у державних постановах країн Євросоюзу, Росії та США не існує загальної ідеї і трактування сімейної політики.

У зв'язку з цим розглянемо деякі можливі ускладнення, з якими стикаються дослідники при з'ясуванні визначення. Перше – що ж розглядається під терміном „політика"? По-друге, що означає „спрямований на"? І, по-третє, які індивідууми і в якій життєвій ситуації будуть розцінюватись як члени „сім'ї"?

Перше питання стосується взаємодії соціальної політики і ролі держави, ринку, сім'ї, неформальних зв'язків, а також благодійних організацій. Чи потрібно включати діяльність благодійних організацій і соціальні програми приватних підприємств або ж доцільно обмежитися тільки державою і суспільним сектором? Зазвичай розглядається державна політика. Благодійні організації включаються у тому випадку, коли держава відіграє суттєву роль у таких галузях, як законодавство, контроль, управляння, фінансування. Тобто центральні та місцеві органи влади беруть безпосередню участь у цій діяльності, що призводить до зміщення визначення „сімейна політика" в бік державної спрямованості. При цьому дані про благодійну підтримку майже відсутні, що ускладнює їх довгостроковий аналіз. Однак у деяких країнах добровільний соціальний захист займає важливе місце в системі соціального забезпечення. Так, послуги з охорони дитинства, які надають некомерційні організації, розглядаються як частина системи соціального забезпечення у тому випадку, якщо державні органи надають субсидії або ж регулюють їх діяльність. Сімейна допомога, яка надається працедавцями, включається, якщо вона регулюється законом, наприклад, збереження заробітної платні у випадку материнства.

Друге питання пов'язане із законодавством і метою політики. Чи повинна політика безпосередньо впливати на сім'ю або ж потрібно залучати інші заходи політики, які виконують іншу мету і частково впливають на інтереси сім'ї?

Історично задовго до появи безпосередніх заходів сімейної політики велике значення мали напрями, які частково торкалися сімейної політики. Наприклад, у соціальному забезпеченні

завжди була сильна сімейна спрямованість. Сімейна політика потребує насамперед юридичного визначення, тобто необхідна інтерпретація інституційних установок з юридичного погляду шляхом розгляду тільки точно встановлених інструкцій, прав і положень, пов'язаних із сім'єю.

Третє питання, що є головним об'єктом сімейної політики? Досить складне питання, яке стосується визначення сім'ї безпосередньо. На жаль, щодо терміна „сім'я" не існує єдиної концепції. Кожна країна має власну мету, концепцію і визначення сім'ї. Звичайно, основна увага спрямована на сім'ю з дітьми, але ж сімейна політика включає значно більше. Наприклад, у Німеччині схема зниження оподаткування для подружніх пар не потребує наявності дітей. Хоча цей захід приносить користь сім'ям з дітьми, однак він стосується шлюбу.

Першими дослідниками, які спробували визначити термін „сімейна політика", були Камерман і Кон. У 1978 р. вони випустили працю „Сімейна політика: Держава і Сім'я в 14 країнах" [2], у якій були досліджені країни з явною і скритою сімейною політикою. „Явна сімейна політика" означала, що в країні існує державна, законна і інституційно закріплена концепція сімейної політики. Сім'я була об'єктом політичних дискусій, а політична мета щодо сім'ї офіційно сформована. При „скритій" сімейній політиці були відсутні наведені вище характеристики, хоча інші напрями державної соціальної політики були пов'язані із сім'єю. Однак мета цих напрямів різна і, як правило, не зосереджена на сім'ї.

У сучасній літературі відсутня єдина думка щодо трактування досліджуваного терміна. Згідно з вузьким визначенням, сімейна політика – це допомога і послуги, які стосуються винятково сімейної пари з дітьми або ж батьків-одинаків, воно містить грошову та натуральну допомогу, такі як: прямі грошові виплати, податкові пільги для сімей з дітьми, відпустку у зв'язку з вагітністю і родами, дитячі субсидії і послуги, а також сімейний кодекс.

Більшість наукових напрямів, що досліджують сімейну політику, обирають вузьке визначення, внаслідок відсутності аналітичних даних і досить великої сфери, яка охоплюється сімейною політикою.

Згідно з широким визначенням, сімейна політика охоплює всі напрями державної політики, які стосуються сім'ї: суспільний транспорт, міграція, харчування та інше.

Таблиця 1

Традиційні і сучасні компоненти сімейної політики

Вузьке визначення	**Традиційні компоненти:** – грошові допомоги (наприклад, допомога багатодітним, житлові дотації, стипендії на освіту тощо); – не пряма державна підтримка (наприклад, податкові пільги, субсидії); – декретна відпустка і відпустка по догляду за дитиною; – система закладів по догляду за дитиною
Широке визначення	**Нетрадиційні компоненти:** – допомоги по догляду за людьми похилого віку; – пенсійний внесок для людей із сімейними обов'язками; – політика, яка має місце на ринку праці (гнучкий графік, робота за допомогою телефону, Інтернет тощо)

Продовження табл. 1

Широке визначення	**Сімейне законодавство:** – шлюбне законодавство; – законодавчі акти, що регулюють процес розлучення; – права пари, що разом мешкає; – законодавство, що підтримує права дитини; – дитячий закон добробуту; – законодавство про аборти і контрацепції; – законодавство щодо молодих правопорушників. **Послуги:** – освіта; – здоров'я; – захист приниженого (ображеного) подружжя, дитини; – служби обслуговування дітей. **Інші види соціальної політики:** – суспільний транспорт; – імміграційне законодавство; – підтримка безробітних і дотації; – навчання і підвищення кваліфікації

Розглянемо сімейну політику досліджуваних країн за допомогою класифікації режимів сімейної політики, яку запропонував Г. Еспін-Андерсен.

Соціально-демократичний режим характеризується універсальною державною підтримкою для сімей, високим рівнем підтримки для працюючих батьків і тендерною рівністю. Державна політика спрямована на зниження соціальних ризиків, при цьому підтримується високий життєвий рівень всього населення. Соціальні допомоги надаються на підставі індивідуальних суспільно-громадянських прав. Такий режим існує у Скандинавських країнах.

Консервативний характеризується середнім рівнем підтримки сімей, який залежить від рівня доходів працюючих батьків і довготривалістю їх внесків у соціальну систему. Такі типи систем соціального захисту спрямовані на підтримку статусу традиційних сімейних форм. Цей режим застосовується у Німеччині, Нідерландах, Франції.

Південно-європейський характеризується диференціацією за рівнем доходів і включає універсальні і приватні послуги і допомоги. Такий режим властивий країнам південної Європи.

Ліберальний характеризується низьким рівнем підтримки сімей і заохочує індивідуалізм на основі ринкових відносин через мінімальні соціальні допомоги і надає переваги приватним і ринковим схемам соціального забезпечення. Соціальні допомоги виділяються після перевірки на нужденність і пов'язані з бідністю. Цей режим притаманний Великобританії і США [3].

А. Антонен і Дж. Сіпіле виокремлюють п'ять режимів: скандинавська модель, яка забезпечує універсальність охоплення послугами по догляду; модель південно-європейських країн з невеликим пакетом послуг по догляду за дітьми (винятком є італійська система дошкільних закладів); Бельгія і Франція, які пропонують широку систему дошкільних закладів, підтримуючи сім'ю, а не тільки жінок, як у скандинавській моделі; Німеччина і Нідерланди, які пропонують індивідуальне батьківське забезпечення догляду за дитиною; англійська

система, у якій система послуг обмежена, здійснюється при перевірці доходів і спрямована на „проблемні випадки".

Підсумовуючи зазначене, можна зробити висновок про те, що країни відрізняються не тільки за типами режимів, а й за напрямами сімейної політики. Соціальні цінності, мета і законодавчі акти різні, оскільки заходи сімейної політики вперше почали проводитись благодійними організаціями і формувалися в різних історичних, політичних і соціальних умовах. Так, дитячі садки були засновані ліберальними педагогами і католицькою церквою, а дитячі допомоги були введені працедавцями на добровільних засадах. Дещо пізніше держава підпорядкувала сімейну політику але особиста ініціатива та благодійна активність відіграють суттєву роль і сьогодні.

Усі країни, які досліджуються, розробили напрями політики і мають інфраструктуру для підтримки сім'ї, але у більшості випадків ці напрями не є частиною загальної сімейної політики або ж загальної стратегії підтримки сім'ї. Тільки Франція, Бельгія і Люксембург розробили концепцію сімейної політики. Сімейна політика у цих країнах досить гарно розвинена, але її теоретична основа різна. Наприклад, Франція дотримується пронаталістичної сімейної політики. В Італії і Німеччині в 30-х роках сімейна політика була представлена досить широко. Однак після війни значення сімейної політики в Італії суттєво знизилося. Німецька концепція є найбільш розробленою і навіть випереджає французьку і бельгійську, однак практичне втілення її є не достатньо досконалим. У південній Європі, США, Скандинавії також були застосовані деякі заходи, однак концепції сімейної політики не розроблено, натомість на практиці створені сприятливі умови для сімей, дітей, матерів.

Необхідно зазначити, що, починаючи з 70-х років XX століття, сімейна політика зазнала деяких соціально-демографічних змін: модифікація структури і розмірів сім'ї, зниження народжуваності, збільшення кількості розлучень і сімей з одним батьком, розповсюдженість цивільних шлюбів і позашлюбних народжень, збільшення участі жінок на ринку праці, зниження ролі держави і індивідуалізація життя [4]. Економічні зміни були викликані диференціацією суспільства, високим рівнем безробіття, а також змінами у структурі зайнятості населення, що призвело до трансформації статей видатків у державних бюджетах, а також до прийняття різних програм, які знижували рівень безробіття у країні і введення схем перевірки доходів. Введення таких програм зменшило обсяги державного фінансування і призвело до зниження статей видатків на соціальну підтримку. Поява загального європейського ринку і більш серйозне ставлення до соціальних питань, внаслідок прийняття „Соціальної Хартії" у 1989 р. разом із прийняттям пакета документів „Основні директиви в галузі соціальної політики" вплинуло на національні політики країн. Наприклад, прийняття директив „Про відпустку по догляду за дитиною", „Про батьківську відпустку", „Про відпустку по вагітності і родам" супроводжувалося прийняттям відповідних законодавчих актів у країнах, нормативна база яких не була на відповідному рівні. Ще одна зміна відбулася внаслідок інтеграції економіки, це призвело до проблем у галузі соціальної підтримки [5]. Широкомасштабна економічна інтеграція знижує конкурентноспроможність державної соціальної підтримки. Бажання залишитися економічно конкурентноспроможними, а також ризик соціального демпінгу змушує держави зменшувати обсяги соціальної допомоги [6].

Починаючи з 1994 р. більшість країн приймають нормативні акти, які стосуються сімейної політики. Узагальнюючи, розподілимо ці законодавчі ініціативи на три категорії: 1) прийняття сімейної політики і створення адміністративних і політичних закладів для сімей; 2) акції,

пов'язані з тендерною рівністю і суміщенням роботи і сім'ї; 3) акції, пов'язані з дітьми, включаючи права дитини і її виховання.

У цих законодавчих актах домінують три теми: права дитини, тендерна рівність, можливість співіснування сімейних обов'язків і роботи. Найбільш важливі серед них: Угода МОП *Workers with Family Responsibilities Convention* 1981 р., Директива ЕС про вагітність *the EU Pregnancy directive* (1992), рекомендації ЕС про догляд за дитиною, Директива ЕС про батьківську відпустку, Директива ЕС про зайнятість неповний робочий день, Резолюція ЕС про збалансовану участь жінок і чоловіків у сімейному і трудовому житті *(the EU Resolution on the balanced participation of women and men in family and working life)* 2000 р. тощо.

Однак тільки Іспанія ввела систему сімейної політики у 2003 р. Вона охопила податкову і житлову політику, сімейне законодавство, соціальні і культурні принципи і заходи, які стосуються суміщення роботи і сімейного життя [7]. Це був результат трьохрічної законодавчої роботи, частково мотивований низькими показниками народжуваності в країні, який був сприйнятий як результат відсутності підтримки сімей, особливо працюючих матерів.

Аналіз заходів сімейної політики, що проводяться різними країнами ускладнюється через відсутність багатьох показників. Саме тому експерти Європейської Економічної Комісії в документах, підготовлених у 2005 р., відзначили необхідність розробити для всіх країн єдину базу даних, що дозволить здійснювати моніторинг сімейної політики. Вони запропонували такі її розділи: фінансова допомога сім'ям: 1) сімейна допомога; 2) гранти на освіту; 3) субсидії на житло, спеціальні цільові позики певним категоріям сімей; 4) податкові пільги сім'ям з дітьми; політика по допомозі жінкам у здійсненні їх подвійної ролі: 1) відпустки матерям і батькам у зв'язку з народженням і вихованням дітей; 2) спеціальні пільги жінкам у сфері зайнятості (робота вдома, неповний робочий час, гнучкий графік роботи тощо); 3) розвиток системи дошкільної освіти; політика допомоги самотнім батькам: 1) особливі пільги в забезпеченні дитячими дошкільними установами; 2) фінансова допомога; політика підвищення стабільності сімей: 1) регулювання мінімального віку вступу до браку; 2) законодавче регулювання розлучень; політика планування сім'ї: 1) забезпечення засобами контрацепції; 2) політика в сфері абортів [8].

Такий моніторинг дозволить отримати чітку інформацію, здійснювати аналіз та складати прогнози заходів, що проводяться в рамках сімейної політики в країнах.

Дискусійним на Заході залишається і питання про те, якими повинні бути розміри сімейної допомоги, інших пільг і компенсацій, щоб вони не впливали на трудову мотивацію і не знижували рівень участі батьків у суспільному виробництві, не підривали економічні функції заробітної плати, не перекладали на суспільство особисту відповідальність самих батьків за сім'ю і їх дітей.

На сьогодні в країнах існують такі види державної допомоги сім'ям з дітьми:

1. Податкові пільги для сімей з дітьми. Прикладом успішного застосування цього виду підтримки сімей з дітьми є США, Франція і Люксембург. У США сім'ї з дітьми мають можливість скоротити свої податкові зобов'язання на 1000 дол. (на одну дитину) щорічно. У Франції, чим більшою є кількість дітей у сім'ї, тим менше витрат понесе сім'я при виплаті найбільших податків – на доходи та на нерухомість. Зважаючи на те, що в країні працює прогресивна шкала оподаткування доходів, така політика сприяє розширенню сімей з середніми і високими доходами, Батьки також мають можливість списати з оподатковуваної бази плату за приватні дошкільні заклади, якщо вони не задоволені роботою розгалуженої

мережі муніципальних дитячих садків. У Чехії, в разі, якщо чоловік – батько двох дітей, отримує середню зарплату (600 доларів США), а дружина не працює, сумісне оподаткування дозволяє економити 380 доларів на рік, якщо в сім'ї з'явиться ще одна дитина – 460 доларів на рік.

2. Одноразова допомога при народженні дитини виплачується в усіх європейських країнах, крім Нідерландів, Норвегії, Ісландії, Швеції і Монако. Потрібно зауважити, що в Україні ця виплата досить значна за світовими мірками. Більшою вона є тільки в декількох країнах. Так, в Австралії за народження дитини батьки отримують 4 тис. австралійських доларів (3075 дол. США), третину цієї суми – відразу після народження, ще 2/3 – протягом перших двох років життя дитини. Загальна сума виплат в Ірландії становить 1905 євро і виплачується трьома рівними частинами – після народження, у 4 і 12 років. У Люксембурзі вся сума в 1740 євро виплачується в перший рік після народження дитини. Така ж система працює і в Ліхтенштейні, проте загальна сума там ближча до української – 2 100 швейцарських франків або 1 690 дол. США. Словенія – єдина європейська країна, де зазначений вид допомоги (на рівні приблизно 2-х середніх заробітних плат) виплачується винятково дитячими товарами.

3. Пакет допомоги по догляду за дитиною до 3-х років не покриває реальних витрат на дитину для більшості сімей у більшості країн. Найбільш суттєвим цей вид допомоги є в Німеччині, де батьки дітей, які народилися після 1 січня 2007 року, протягом першого року життя дитини отримують грошову допомогу у розмірі 67 % від їх попередньої заробітної плати, але не більше, ніж 1 800 євро на місяць. Якщо за дитиною не менше ніж 2 місяці доглядатиме батько, тоді сім'я отримує право на додаткову двохмісячну допомогу. У Франції батьки дитини до трьох років отримають 150 євро на місяць, незалежно від величини їх прибутків. Якщо в сім'ї двоє дітей, до моменту досягнення ними повноліття батьки отримують 100 євро на місяць (ця сума збільшується зі збільшенням кількості дітей).

4. Спеціальна допомога для малозабезпечених сімей з дітьми виплачується в Греції, Іспанії, Італії. У Франції, Ірландії, Португалії і Великобританії бідні сім'ї отримують спеціальну соціальну допомогу, яка залежить від доходу сім'ї, на додаток до того, що вони мають від держави на загальних підставах.

5. Економічна підтримка одиноких батьків державою є важливою частиною сімейної політики в країнах-лідерах за рівнем народжуваності в Європі – у Фінляндії, Великобританії і Ірландії. У Франції і Бельгії, наприклад, така допомога надається у вигляді податкових пільг, а в Німеччині – у грошовому і матеріальному еквіваленті. У Швеції майже чверть матерів-одиначок отримують соціальну допомогу, що в 4 рази вище за аналогічний показник серед усіх домогосподарств країни.

6. Допомога при народженні другої, третьої і наступних дітей може бути як окремим видом допомоги, так і додатком до основної. Наприклад, у Сербії не існує грошових виплат при народженні першої дитини, тоді як за другу батьки отримують майже 1000 дол, за третю – 1 800 дол, четверту – 2 400 дол. У Латвії при народженні другої дитини до суми, що видається на першу дитину (296 латів або 421 євро), з 2006 року існує доплата на суму 100 латів (142,3 євро), при народженні третьої доплата збільшується до 150 латів (213,4 євро), при народженні третьої і наступних – до 200 латів (284,6 євро). У РФ мати, яка народила другу дитину після 1 січня 2006 року, отримує гроші на спеціальний рахунок і може витратити їх після 2010 року лише на певні цілі (освіта дітей, покращання житлових умов сім'ї, або як додаток до власної пенсії). У Франції при народженні третьої дитини мати або батько мають право на річну

відпустку, протягом якої держава, як доповнення до всіх інших виплат і допомоги, ще і виплачує 750 євро щомісячно.

7. Спеціальні програми для молодих батьків існують у багатьох країнах, а найбільш привабливою для громадян є політика, що впроваджується урядом Естонії. Один із молодих батьків (батько чи мати) може отримувати протягом року після народження дитини свою повну заробітну плату за останнім місцем роботи, але не більше ніж 1 200 євро – три середніх заробітних плат в країні. Крім того, з початку 2004 року існує спеціальна програма погашення державою кредиту на освіту для молодих батьків. Студенти, які народили своїх дітей у 2003–2004 роках або пізніше, мають право на подання клопотання про часткове погашення своїх кредитів державою. Батько або мати однієї дитини можуть клопотати про погашення 50 % від позики. У разі появи кожної наступної дитини держава додатково покриває 50 % від залишку суми кредиту, у разі народження двійні – 75 % від усієї суми одразу, трійні – 100 % суми [9].

Із зазначеного видно, що найбільших успіхів досягли країни, які змогли побороти негативні тенденції у своїй демографії. Так, у Данії спостерігалося природне зменшення населення в 1981–1988 роках, а з 1989 р. спостерігається стабільний приріст. У Швеції природне збільшення населення почалося з 2002 року після п'ятирічного перевищення смертності над народжуваністю, що спостерігалося з 1997 року. Великобританія мала найбільші демографічні проблеми в 1976–1978 роках минулого століття, а, починаючи з 1979 р., має стабільне природне збільшення населення. Досвід згаданих країн є прикладом вирішення не тільки демографічної кризи, а й кризи сімейних відносин, що спостерігається сьогодні в Україні.

Отже, завдяки систематизації напрямів сімейної політики в різних країнах спробуємо визначити основні напрями концептуальної моделі сімейної політики, яка б урахувала територіальні, історичні особливості, політичні, соціально-економічні та правові процеси в Україні.

Так, сімейну політику необхідно розглядати як самостійний напрям соціальної політики, систему комплексної діяльності держави, яка буде спрямована на соціальний інститут сім'ї з метою його збереження, укріплення і розвитку, захисту інституційних прав та інтересів, активізації суб'єктної ролі, забезпечення суверенітету та добробуту сім'ї на підставі правового регулювання її відносин з державою.

Таке розуміння сімейної політики виведе сім'ю і державу на якісно новий рівень відносин. По-перше, сім'ї, а не тільки індивідууму, надаватиметься якісно новий статус. Реальні права, державні гарантії, необхідні для її існування. По-друге, сімейна політика здійснюватиметься за допомогою спеціально організованої системи діяльності на основі правового регулювання відносин сім'ї та держави. По-третє, до компетенції сімейної політики включатимуться не всі загальносоціальні, а тільки специфічні, інституційні проблеми сім'ї. По-четверте, сімейна політика буде спрямована на сім'ю як соціальний інститут і цілісний об'єкт. По-п'яте, сімейна політика набуває системного, комплексного характеру, охопить основні сфери функціонування сім'ї в суспільстві. По-шосте, держава дотримуватиметься суверенітету сім'ї та її членів, створюватиме умови для найбільш повної реалізації її прав та інтересів, ролі суб'єкта соціальних відносин.

Основними напрямами концептуальної моделі сімейної політики, на нашу думку, повинні бути: економічне стимулювання сімей, зокрема кредитними та податковими інструментами; підтримка сімейного підприємництва, фермерства, інвестування у розвиток соціальної та виробничої інфраструктури села; розвиток житлового кредитування, насамперед молодіжного,

іпотеки, участь населення в пайовому будівництві і житлово-накопичувальних програмах; забезпечення будівництва соціального житла для громадян, які його реально потребують; політика щодо допомоги жінкам у здійсненні їх подвійної ролі, зокрема розвиток дошкільного і позашкільного виховання і освіти, включаючи сімейні форми; перегляд системи державних допомог сім'ям із дітьми; розробка і закріплення на законодавчому рівні скороченого варіанта відпустки по догляду за дитиною, оплата якої була б прив'язана до попереднього заробітку матері або особи, яка фактично доглядає за дитиною; створення умов для поширення практики використання можливостей скорочення робочого часу для працюючих батьків; стимулювання розвитку гнучких варіантів зайнятості, що допомагають працюючим батькам поєднувати зайнятість і сімейні обов'язки (неповний робочий день, дистанційна і надомна робота тощо); запровадження оплати відпустки для батька (можливо, з її значним скороченням від 14 до 3–5 днів), що надається у період, коли дружина перебуває у післяпологовій відпустці; запровадження соціального патронування та супроводу неповних, соціально неблагополучних, бідних сімей з неповнолітніми дітьми державними та громадськими структурами; удосконалення законодавства та механізму усиновлення дітей, які залишилися без батьківського піклування; надання оперативної допомоги безпритульним дітям; пропаганда дітонародження, досвіду організації сімейного життя у засобах масової інформації; започаткування сучасних форм підготовки школярів, молоді до шлюбу та сім'ї; збагачення шлюбно-сімейних традицій, підвищення статусу материнства і батьківства у суспільстві; розвиток соціального сервісу в сфері обслуговування сімей, надання їм послуг і консультацій; покращання репродуктивного здоров'я населення, забезпечення доступності якісної медико-генетичної, акушерської та розвитку системи сервісу для літніх людей, включаючи облаштування житла, виробництво спеціальних продуктів харчування, організацію побуту, рекреації, дозвілля, освіти, туризму тощо.

Тобто державна сімейна політика повинна системно вирішувати завдання зміцнення сім'ї та сімейних цінностей, забезпечувати її інтереси у процесі суспільного розвитку, здійснювати експертизу життєдіяльності сім'ї, а також будь-яких рішень, нормативно-правових актів, які приймаються органами державної влади щодо їх відповідності меті та принципам державної сімейної політики, створення необхідних умов для реалізації сім'єю своїх функцій на основі власної трудової діяльності, активізації суб'єктної ролі сім'ї у процесі здійснення державної сімейної політики, забезпечення захисту соціально незахищених сімей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Режим доступа : http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/-VestnikSF/2001/vestniksf144-13/vestniksf144-13120.htm/. – Заголовок з екрана.

2. Kamerman Sheila B., Kahn Alfred J. (Eds.) Family Policy: Government and Families in Fourteen Countries. New York: Columbia University Press, 1978.

3. Esping-Andersen Gosta. The Three Worlds of Welfare Capitalism, Polity Press, Cambridge, UK, 1990. Esping-Andersen G. After the Golden Age, The future of the welfare state in the new Global Order, Occasional paper no 7, World Summit for Social Development, UNRJSD, Geneva, 1994.

4. Coleman D. Europe's population in the 1990s, Oxford University Press, New York/Oxford, England, 1996.

5. Esping-Andersen G. After the Golden Age, The future of the welfare state in the new Global Order, Occasional paper no 7, World Summit for Social Development, LTNRISD, Geneva, 1994.

6. Alber J., Standing G. Social dumping, catch-up, or convergence? Europe in a comparative global context./Journal of European Social Policy, 10, 2, 2000, p. 99-119.

7. Информация из Информационного Центра международного развития в семейной политике (The Clearinghouse on International Developments in Child, Youth, and Family Policies).

8. Режим доступа : http://www.ucu.edu.ua/irpzh/publications/article; 2650/. – Заголовок з екрана.

9. Режим доступа : http://www.niss.gov.ua/Monitor/Oktober/3.htm/. – Заголовок з екрана.

Подано до редакції 5 грудня 2009 р.

№ 2(49) 2010

НАУКОВИЙ ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ (ЕКОНОМІКА, ПРАВО)

Державна податкова адміністрація України

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)

№ 2(49) 2010

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор — **Мельник П.В.**, доктор економічних наук, професор

Заступник головного редактора — **Тарангул Л.Л.**, доктор економічних наук, професор

Заступник головного редактора — **Цимбал П.В.**, кандидат юридичних наук, професор

Відповідальний секретар — **Василькова Т.В.**, кандидат економічних наук, доцент

Андрущенко В.Л., доктор економічних наук, професор
Бахін В.П., доктор юридичних наук, професор
Білоус В.Т., доктор юридичних наук, професор
Варналій З.С., доктор економічних наук, професор
Воронова Л.К., доктор юридичних наук, професор
Галянтич М.К., доктор юридичних наук, доцент
Гончаренко В.В., доктор економічних наук, професор
Горленко І.О., доктор географічних наук, професор
Дедекаєв В.А., доктор економічних наук, професор
Долгий О.А., доктор наук з державного управління, професор
Костіна Н.І., доктор економічних наук, професор
Лисенко В.В., доктор юридичних наук, професор
Нечай А.А., доктор юридичних наук
Ніколаєв В.П., доктор економічних наук, професор
Онишко С.В., доктор економічних наук, професор
Попович В.М., доктор юридичних наук, професор
Ріппа С.П., доктор економічних наук, професор
Тимченко Л.Д., доктор юридичних наук, професор
Чугаєв А.О., доктор економічних наук, професор
Шишка Р.Б., доктор юридичних наук, професор

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного університету ДПС України, протокол № 9 від 30 червня 2010 року.

Фахове видання економічного та юридичного спрямування (постанова президії ВАКу України від 10 лютого 2010 р. № 1-05/1)

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.
За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів.
Рукописи рецензуються редакційною колегією.
Зміни тексту та скорочення, що впливають на зміст матеріалів, а також їх перейменування вносяться редакцією за погодженням авторів.
При передруку матеріалів посилання на "Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)" обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 13430-2314 ПР від 10.12.2007 р.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ ТА ВИДАВЦЯ: вул. Карла Маркса, 31, м. Ірпінь, Київська обл., Україна, 08201.
Тел. (04497) 60-9-94,
e-mail: visnik@asta.edu.ua. Веб-сайт: www.asta.edu.ua.

© Національний університет державної податкової служби України, 2010

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ДЕРЖАВНОЇ
ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ (ЕКОНОМІКА, ПРАВО)**

Засновник та видавець			
Національний університет державної податкової служби України	Щоквартальний науковий журнал	Заснований у травні 1997 р.	№ 2 (49) 2010

УДК 33/34 + 657

ЗМІСТ

Економіка

Дедекаєв В.А., Пелепей Н.П. Засади стратегічного аналізу в управлінні економікою.....4
Скрипник А.В., Проскура К.П. Фіскальний потенціал агропромислового сектору України в період фінансово-економічної кризи.....11
Комарницький І.М., Франів І.А., Комарницький Б.М. Сутність і шляхи забезпечення фінансової безпеки держави.....22
Кривенко В.Г. Розвиток системи житлового іпотечного кредитування в Україні: проблеми та перспективи.....29
Мирабдуллаев А.М. Российско-украинские взаимоотношения в постсоветский период: геополитический и экономический аспекты.....35

Фінанси, грошовий обіг і кредит

Костіна Н.І., Климчук Н.Я., Сучок С.В. Моделювання депозитної політики комерційного банку.....41
Рубан Н.І., Єгорова Т.М., Василькова Т.В. Податкове адміністрування великих платників податків.....47
Пантелеєв В.П. Стан обліку та контролю на підприємствах молокопереробної промисловості.....54
Зоріна О.А. Місце контролінгу в системі управління підприємством.....59

Податки

Горленко І.О., Тарангул Д.О., Степаненко А.А. Фактори впливу на формування податкових надходжень із регіонів.....67
Андрущенко В.Л., Тучак Т.В. Ризики – сигнали тривоги в оподаткуванні.....74
Коваленко Ю.М. Фінансові інструменти в сучасному вимірі.....84
Паянок Т.М. Критерії ефективності внесення змін у податкове законодавство (на прикладі ПДВ).....91
Соколовська-Гонтаренко І.Є. Сутність податкового рахівництва і його роль у забезпеченні ефективності оподаткування.....101
Шевченко А.В. Теоретичні аспекти планування податкових надходжень.....108

Ірпінь – 2010

Облік, аналіз і аудит

Островерха Р.Е. Теоретичні засади організації внутрішнього контролю на підприємстві.....115
Остапенко Я.О. Облік витрат на виробництво та собівартість продукції в ринкових умовах.....121

Право

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право; теорія управління

Бевзенко В.М. Участь органів виконавчої влади в адміністративному судочинстві.....127
Касьяненко Л.М., Авдєєв В.С. Правові засади взаємодії органів прокуратури та органів контрольно-ревізійної служби України у контрольному процесі.....135
Сальман І.Ю. Правові аспекти забезпечення інноваційної та інвестиційної політики в аграрному секторі.....141
Литвин О.В. Юридична відповідальність державних службовців.....144
Мацелик Т.О. Адміністративно-правовий статус об'єднань громадян: поняття та сутність.....150
Мулявка Д.Г., Радишевська О.Р. Польський досвід оподаткування грального бізнесу.....155
Чеховська І.В. Світовий досвід сімейної політики.....161
Минюк О.Ю. Адміністративно-правове регулювання діяльності бірж праці в період непу.....171
Боднарчук О.Г. Адміністративно-правове регулювання господарської діяльності установ кримінально-виконавчої системи України.....177
Коваль М.В., Литвин Н.А. Порядок оскарження рішень третейського суду.....183
Сіцінський А.С. Професіоналізм управлінської діяльності.....190
Шемелинець І.І. Суб'єкти адміністративної відповідальності у сфері трудових правовідносин.....196
Суббот О.М. Система нормативно-правових актів щодо адміністративних судів України.....204

Кримінальне право, кримінальний процес і криміналістика

Дудник Л.М. Проблеми законодавчого забезпечення оперативно-розшукової діяльності податкової міліції.....209
Гуров М.П. Теневые явления на потребительском рынке России.....215
Петросян В.Г. Інформаційно-довідкове забезпечення виявлення діяльності суб'єктів підприємництва з ознаками фіктивності.....223
Петрова І.П. Особливості міжвідомчої взаємодії слідчих правоохоронних відомств.....231
Никитченко Н.В. Методи виявлення юридично важливих фактів при проведенні податкового контролю.....237
Власенко О.Л. Юридична відповідальність за порушення встановленого порядку організації і проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій.....242
Дирдін М.Є. Особливості проведення повторного пред'явлення для впізнання.....248
Дроботова Л.А. Теоретичні проблеми ознак процесуальних податково-правових норм.....254

Потомська Н.А., Лісова Н.В. Особливості проведення окремих слідчих дій при розслідуванні ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).....261
Долгий О.О., Зоря О.В. Організаційні аспекти контрольно-наглядової діяльності у сфері протидії корупції в податковій службі України.....266

Міжнародне право

Тимченко Л.О. Термін „держава" у міжнародному праві.....274
Алиев А., Меджидов Р. Азербайджанская Республика и международные таможенные организации.....281
Тропін З.В. Податкова складова засобів вирішення міжнародних спорів за Договором до Енергетичної Хартії.....288

До авторів збірника:

Шановні друзі!

Звертаємося до вас з проханням дотримуватися таких вимог до матеріалів, що надсилаються до редакції:

1. Зміст статей повинен відповідати профілю журналу. Обсяг статті, враховуючи список літератури, таблиць, фотографій і малюнків, не повинен перевищувати 10 сторінок машинописного тексту, що надрукований через 1,5 інтервали на аркушах стандартного формату А4, оглядової статті (з погодження редакції) 10 сторінок, короткого повідомлення – 1 сторінку.

2. Заголовок статті повинен бути коротким і розкривати тему.

3. Рукопис до редакції подається у одному примірнику. Сторінки обов'язково пронумеровані. Розміри полів: зліва – 30 мм, справа – 20 мм, зверху – 20 мм, знизу – 20 мм.

4. Автор зобов'язаний ретельно вичитати рукопис і підписати його на останній сторінці.

5. На першій сторінці рукопису зазначаються атрибути статті:

– назва рубрики, для якої призначений матеріал (якщо такої рубрики немає, то редакція визначає її за власним розсудом);

– індекс за Універсальною десятковою класифікацією (УДК);

– прізвище, ім'я, по батькові авторів повністю, вчений ступінь, повна назва організації, де працює чи навчається автор;

– назва статті;

– анотація українською та англійською мовами (не більше 75 слів);

– ключові слова.

6. Рукописи приймаються і публікуються лише українською мовою.

7. Цитати, таблиці, статистичні дані, цифрові показники, що підвищують рівень аналітичних матеріалів, обов'язково подаються з посиланням на джерела у кінці на відповідній сторінці; нумерацію посилань на ту чи іншу роботу позначати в тексті у дужках за порядковим номером цієї роботи в списку літератури. Першоджерела подаються на мові оригіналу. Таблиці повинні бути пронумеровані й мати заголовок.

8. У кінці матеріалу потрібно вказати прізвище, ім'я та по батькові автора, його поштову адресу, номер телефону. До статті додається дискета з матеріалами.

Увага!

Відповідальність за точність викладеного матеріалу покладається на автора.

Матеріали, зіскановані та недбало оформлені, з грубим порушенням правил редакцією не розглядаються і не рецензуються.

Над випуском працювали:

Редактор-коректор **Мультян В.В.**

Технічне редагування та
комп'ютерне верстання **Новицького С.В.**

Підп. до друку 01.07.2010 р. Формат 70x108/16 Папір офсет. № 1.
Друк різографний. Ум.-друк. арк. 10,3. Обл.-вид. арк. 14,4
Тираж 500 прим. Зам. № 534

Видавець і виготовлювач
Національний університет державної податкової служби України
вул. Карла Маркса, 31, м. Ірпінь, Київська обл., 08201

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої діяльності
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 1858 від 30.06.2004 р.